रवि शाक्य, इखाछेँ, यल

नयालनाया माध्यमिक
कलया ख्वं

-चन्द्र माली

रवि शाक्य, इखाछेँ, यल

कुत: - स्वीप्यंगूगु

नेपालभाषा माध्यमिक कालया छुं

(समालचं मुना)

समालचंमि

इन्द्र माली

कुत : - स्वीप्यंगूगु
सफू - नेपालभाषा माध्यमिक कालया छुं
च्वमि - इन्द्र माली
ताः - समालचं
पिकाक - कुतः पिकाक
न्हापां - ५०० गू
ने.सं. - ११११ चउलागा ३० बुधबाः
बि.सं. - २०५६ बैशाख १
ई.सं. - १९९९ अप्रिल १४
बु.सं. - २५४२ दँ
मू - भिंन्यातका

NEPALBHASHA MADHYAMIK KALYA CHHUN

(Collection of Criticisms)

Nepal Bhasha - 1999

Indra Mali

थाकू - कोसेली छापाखाना, ङ्वछें, यँ

लुपाः

कुतः पिकाकया मूताः धयागु हे नेपालभाषां सफू मदिक्क पिथना वया श्रीवृद्धि यायेगु खः । आः तक छुं सफू पिथने धुनागु दुसा ग्यसुग्यंगु सफू पिथनेगु कुतः जुयाच्वंगु दु । थ्व हे ज्वलय् "कुतः"या स्वीप्यंगूगु पिथनाकथं हनेबहःम्ह समालचंमि इन्द्र मालीजुया "नेपालभाषा माध्यमिक कालया छुं" सफू पिथनाच्वना ।

नेपालभाषा छु खः ? मल्ल जुजुपिनि इलय् थ्व भाय् देभाय्, जनभाय् तक ज्वीधुंकूगु भाय् खः । उगु ई नेपालभाषाया लुँई खः । वयां ल्यूया ई नेपालभाषाया ख्यूँई धाःसा नं धात्थें धायेगु खःसा थ्व सफू ब्वनेबलय् ज्ञीत अथे तायेका मब्यू । अज्याःगु खँ ज्ञीत पिब्वया दीगुलिं समालचंमि इन्द्र मालीजुयात न्ह्याक्व सुभाय् ब्यूसां म्होचा हे जुइगु ताया । थ्व सफुलिइ दुथ्यानाच्वंगु हलंज्वलं ब्वना स्वयेबलय् नेपालभाषाया माध्यमिक ईया छपाः जल्ल थीगु ज्वाला न्हाय्कं धायेमायेका ब्यू ।

थ्व सफू पिथनेत अवसर बियादीगुलिं समालचंमि इन्द्र मालीजुयात हानं छकः सुभाय् नापं "सन्ध्या टाइम्स" नेपालभाषा न्हिपौयात नं सुभाय् ।

चिल्ला गाः ९, ११११ बिमल ताम्राकार

सुभाय्

नेपालभाषा माध्यमिक कालया कविपिं व हलंज्वलंया चर्चा नेपालभाषाय् आःतक बांलाक जुइ मफुनि । सामग्रीया अभावं झीगु प्राचीन कालया इतिहास थें माध्यमिक काल नं रहस्यया गर्भय् लानाच्वनतिनि । थुखेपाखे लुखा चायेकीगु थ्व जिगु छगू कुतः खः । थ्व कुतःयात नाला पिकायेगु कु कुब्यूगुलिं कुतः पिकाकयात सुभाय् देछाय् ।

थ्व सफू नं थुगु रुप काये फुगु किजा बिमल ताम्राकारया हःपालं खः । सफू पिकायेगु वातावरण सृजना याना गुगु हःपाः बिल उकिं हानं च्वसा न्ह्याकेगु प्रेरणा प्राप्त जूगु दु । उकिं किजा बिमल ताम्राकारयात दुनुगलं निसे आपालं आपाः सुभाय् देछायाच्वना ।

जिगु रचनायात थःगु पत्रिकाय् थाय् बिया साहित्यिक पत्रिकाया अभाव छुं भचा तक नं महसूस याके मब्यूपिं किजा सुरेश किरण व रमेशकाजी स्थापितयात नं दुनुगलं निसे सुभाय् । थ्वया नापं जितः मदन पुरस्कार पुस्तकालयया सफू स्वयेगु अवसर चूलाका ब्यूगुलिं हनेबहःम्ह साहित्यकार कमल दीक्षितयात आपालं आपाः सुभाय् व लाइब्रेरियन गजेन्द्रयात नं सुभाय् देछाया च्वना ।

चिल्लागा : १०, ११११९

इन्द्र माली
ताहाच्वः क्यब,
ख १ ४८७ ब्लक एफ. ६
यें

नेपाःया वहुभाषिक नेवाः कविपिं

नेपाल संवत् ९६७ दँया नेपाःया आपालं आपाः भारदारतय्त स्यानाः, जुजुयात ख्यानाः व जनतायात क्वत्यलाः सत्ता थःगु ल्हातय् कयाः जङ्गबहादुर राणां एकतन्त्री जहानियाँ शासन स्वंसांनिसे नेपालभाषायात बेक्वः मिखा स्वयेगु जक मखु न्हंका छ्वयेगु कुतःया नं नीस्वनेज्या जुल धायेगु छुं द्वं ज्वी मखु । राणा शासन नीस्वनेज्या जुइ न्ह्यःतक नेपालभाषा निगूगु भाषा (secondary language)कथं थन च्वनाच्वंपिं अनेवाःतय्सं ल्हानाः वया च्वंगु नापं उगु ईया शाह जुजुपिनिगु नं नेपालभाषाप्रति उदार नीति खनेदु । शाह जुजुपिं नेवाः भाषां भजन च्वयाः नेवाःतय्गु धार्मिक भावनायात उप्वः हःपाः बियाः थकूगु दु । नापं प्याखं च्वया म्हितकाः थ्व भाय्यात जनभाषाकथं सम्मान नं याना वयाच्वंगु खः । जुजुया उदार नीतियात आपालं अनेवाः भारदारतय्सं अनुकरण याना वंगु खने दु । उबलेयापिं भारदारतय्सं नेवाः भाय्यात निगूगु भाषाकथं नालावंगु व उमि सन्तानतय्सं नं थौंतक नेवाः भाय्यात थःगु मातृभाषा थें च्वंक भीसं थें ल्हाना वयाच्वंगु दु । नापं भीसं जरनेल रणवीरसिंह थापायात लुमंके बह जू । रणवीरसिंह थापां जरनेल पद त्वःताः स्वामी अभयानन्द जुयाः गुबले साधनाया लँपुइ न्ह्यात । उबले ब्रज भाषा, नेपाली भाषा व नेपालभाषां साधना यानाः निर्गुण भजन च्वया थकूगु दु । गुगु भजन उबले निसें भीगु त्वाः त्वालय्या भजन-छेँय् थ्वया वयाच्वंगु दु । तर नेवाः वहुभाषिक

भक्तकविपिं स्वामी अभयानन्द च्वयेगु ज्या छुं दँ न्ह्यः हे थःथःगु च्वसा न्ह्याके धुंकूगु खनेदु । सुन्दरानन्दं संस्कृत भाषा, नेपालभाषा, नेपाली भाषा, मैथिली व हिन्दी भाषां पद्य च्वयेगु याना थकूगु दु । उकिं नेपाःया दकले न्हापांम्ह वहुभाषिक कविकथं सुन्दरानन्दयात नालेमाः । छाय्धाःसा थ्वयां न्ह्यः मेपिं कविपिं लूगु मदुनि । खालि नेपालभाषाया प्राचीन कविपिं आपालं धयाथें वहुभाषिक कविपिं खः । उबले इमिसं नेपालभाषा, नेपाली भाषा व हिन्दी भाषाय् थःगु साधना न्ह्याकाः वंगु दु । थुकथं स्वयेबलय् भाषिक ख्यलय् उपिं उप्वः उदार जक मखु, उगु ईया भ्री साहित्यकारतय्के संकीर्ण बिचाः भ्याः भचा हे मदुगु यचुक खनेदु । गुगु प्रवृत्ति थौंतक न्ह्यानाः राष्ट्रभाषा समृद्धि यायेत भ्री साहित्यकारपिं आपालं योगदान ब्रिया वयाच्वंगु दु ।

नेपाली भाषा राणा शासन काल लिपा जक उप्वः प्रचलनय् वःगु खः । थापा, पाण्डे व मेमेगु जातिया भारदारत स्वनिगलय् गुलि भ्यलेपुन, उलि राणात पुनेफूगु खने मदु । उकिं नेपालभाषा नं नेवाः संस्कृतिया महत्व थुमिसं थुइके मफुत । नापं थुमिके मेमेगु भाषाया ज्ञान मदुगुलिं जनतायात न्ह्याः इमित दने मफयेक शासन यायेगु थःगु पौरख भाःपिया यंकल । गुकियाना जनता इमिगु नीति थुइमा वाय् मथुइमा उकिया मतलव मन्त । केवल थःगु इच्छा व भावनाकथं शासन याना वन । गुकियाना एकतन्त्री जहांनियाँ शासनया नीस्वनेज्या जूवन । नापं शासकवर्ग नाप सतिपिं, थुमिगु पाखे थःगु लँ धस्वाकीपिंसं नं शासकवर्गया भावना व इच्छाकथं थःथःगु मातृभाषायात हाकुतिना छ्वत । शासकवर्गया भाय्यात हे थःगु छँय्नापं छ्यलेगु याना हल । गुकियाना नेवाः, मगः, गुरुङ्ग व मेमेगु जनजातियापिंसं नं थः नातेदारपिनिगु अनुकरण यानाः वनेगु यात । फलस्वरुप सत्तालिसे सतीगु वर्गयापिं थें मेपिं नं थुकथं थःगु भाय्यात त्वःताः सत्ता नाप सतिपिनिगु भाय्यात नाला यंकल । थःगु छँय्नाप मचायेक थुमिगु भाय्यात लसकुस यानाः दुचायेकल । गुकिं यानाः नेपालभाषा जक मखु मेमेगु जनजातियागु मां-भाय् नं उलि हे अवहेलित व उपेक्षित जूवन ।

सुन्दरानन्द दरबारय् आश्रित जुयाच्वम्ह कवि खः । उकिं संस्कृत भाषा, नेपाली भाषा व हिन्दी भाषां च्वयेगु छुं ताज्जुब खँ मखु । बरु मांभाय्‌या मतिनां यानाः नेपालभाषां नं च्वयावन । तर थुकिया अःखः स्वामी अभयानन्द खः । गुम्हेसिगु मांभाय् नेपाली भाषा खः । साधु संगतं हिन्दी सयेकल । उबले हिन्दी भजनया प्रचलन साप हे उप्वः जुयाच्वंगु खः । मानौ हिन्दी बाहेक मेगु भाषं भजन च्वये हे मज्यू, च्वसा भजन हे मजुइगु थें जुयाच्वंगु खः । अज्याःगु इलय् हिन्दीं भजन च्वयेगु छुं अजूगतिया खँ मखु । नेपाली भाषा थःगु मांभाय् जूगुलिं व भाषां नं भजन च्वया वन । स्वनिगलय् जक मखु जःखःपाखे नं प्रचार प्रसारं जनभाषाकथं प्रतिष्ठित जुयाच्वंगु भाय् नेपालभाषा जूगुलि थ्व भाषाया माध्यमं नं भजन च्वयावंगु खनेदु । नेपाली भाषा व हिन्दी भाषां च्वया थःगु भावना थः च्वनागु देया जनतायात सम्प्रेषित याये मफइगुलि बाध्य जुयाः हे नेपालभाषां च्वयावंगु खः । थज्याःगु साधनां यानाः स्वामी अभयानन्द नेपालभाषाया नांजाःम्ह छम्ह भक्तकविकथं प्रतिष्ठित नं जुइ फत । खःला स्वामी अभयानन्दयागु छुं भजन लिपा भाषान्तर जूगु नं खनेदु ।

सुन्दरानन्द (ने.सं. ९१३– ९५३) – सुन्दरानन्द यलया नांजाःम्ह बौद्ध पण्डित खः । डा. जनकलाल वैद्यया मालेज्याया लिच्वःकथं अनया जन्म व मृत्युया तिथि अज्ञात हे तिनि । ने.सं. ९१३ निसे ९५३ दँतक काव्य व मेमेगु विषयलय् च्वसा न्ह्याकावंगु खनेदु । सुन्दरानन्द संस्कृत, नेपाली, हिन्दी व नेपालभाषां च्वया थकूगु रचना लूगु दु । आःतक लूपिं वहुभाषी कविपिं मध्ये सुन्दरानन्द हे नेपालभाषा माध्यमिक कालया दकले न्हापांयाम्ह कवि खः । जुजु राजेन्द्रवीरविक्रम, लानी त्रिपुरासुन्दरी व काजी भीमसेन थापायागु गुण वर्णन, पृथ्वीनारायण शाह नं निसें राजेन्द्रवीरविक्रमया ईतकया कीर्तिगाथा जक मखु थःगु नुगःया खँ नाप प्वंका च्वयातःगु प्यपु म्ये मुनाच्वंगु दु । नापं सुन्दरानन्द प्रशस्ति ग्रायेगुपाखे उप्वः ध्यचूगुलिं डा. जनकलाल वैद्यं नेपालभाषा काव्यस जगच्चन्द्र लिपा (निगू शदि लिपा) सुन्दरानन्द हे निम्हम्ह स्यलाम्ह प्रशस्ति काव्य सृष्टा कवि धका नालातःगु दु ।

स्वामी अभयानन्द (९१०-९८३) – जनरल रणवीरसिंह थापां जनरल पद त्व:ता: सन्त जुसेलिं थ:गु नां हिला: स्वामी अभयानन्द त:गु ख: । स्वामी अभयानन्द लोकं ह्वा:म्ह छम्ह सन्त कवि ख: । नेपालभाषा जक मखु वज्र भाषा, सधुक्कडी नं ल्वाकज्या:गु भाय् व नेपाली भाषां च्वयात:गु दु । थम्हं जीवनय् भोगे यायेमा:गु दु:ख कष्टयात प्वला: वेदान्त दर्शनकथं उपदेश बीगुपाखे पारंगत जूगु खनेदु । विभाषी कवि जूसां स्वामी अभयानन्दया भजन म्येयात दुवालेबलय् नेपालभाषां थ:गु अनुभूतियात बालांक सम्प्रेषित याये फूगु, सुधारपाखे अग्रसरित भावनां जा:गु आदियात बिचा: यायेबलय् उगु ईया मेपिं भक्तकविपिनिगु रचना सिबं उप्व: च्वन्ह्या:गु खनेदु । उकिं अभयानन्दयात छम्ह अनुपम भक्तकवि धायेमा: ।

सरदार हरिभक्त माथेमा (९३९-१०१५) — सरदार हरिभक्त माथेमा नेपालभाषा माध्यमिक कालया नांजा:म्ह छम्ह भक्तकवि जक मखु छम्ह वहुभाषिक कवि नं ख: । सरदार हरिभक्त माथेमा उगु ईया प्रशासन व्यलय् नांजा:पिं कर्मचारी मध्ये छम्ह ख: । कर्मचारीतय्‌गु स्वापू उबले सत्तानाप क्वात्तुक दुगुलिं नेपाली भाषाय् उप्व: दखल दइगु स्वाभाविक ख: । नापं हिन्दी भाषा व नेपाली भाषां आपालं भजन चिनाथकूगु दु, छुं भचा नेपालभाषा नं च्वया थकूगु दु । वहुभाषिक कवितय् छता खँ उत्थे खनेदु, व ख: हिन्दी भाषापाखे उप्व: नुग: क्वसायेगु पह: ।

सुब्बा वीरबहादुर मल्ल (९६८– १०२४) —– सुब्बा वीरबहादुर मल्लया *'निर्गुण सागर'* नेपाली भाषां १०१७ पाखे पिदंगु ख: । अनं लिपा हिन्दी भाषा, नेपाली भाषा व नेपालभाषा नापं स्वंगू भाषायागु म्ये मुना: पुच: नेपाल संवत् १०१९रिखे पाखे पिदंगु ख: । थ्व सफू वीरबहादुर मल्लयागु बनारस प्रवास इलय् श्री ५ कान्छी मैञा शाह दीपकुमारीया उजंकथं पिदंगु ख: । अनं लिपा हिन्दी भाषा, नेपाली भाषा व नेपालभाषा नापं

स्वंगू भाषायागु म्ये मुना नेपाल संवत् १०१९ दँय् पिदंगु खः । थ्व सफू मल्लया बनारस प्रवास इलय् श्री ५ कान्छी मैंञा शाह दीपकुमारीया उजंकथं पिदंगु खः । बीरबहादुर मल्ल नेपालं पिदंगु दकले न्हापांगु साहित्यिक लय्पौ 'शारदा' पत्रिकाया सम्पादक व प्रकाशक जक मखु बंगाली उपन्यासया अनुवादक नं खः — सुब्बा ऋद्धिबहादुर मल्लया ब्वा । नेपाःया नांजाःपिं साहित्यकार गोविन्दबहादुर 'गोठाले' व विजयबहादुर मल्लया बाज्या खः ।

डि. मोतीलाल श्रेष्ठ (९७१-१०४०) — सुब्बा वीरबहादुर मल्ल लिपा वहुभाषिक कविकथं डि. मोतीलाल श्रेष्ठ लुया वःगु दु । डि. मोतीलाल श्रेष्ठ (९७१) प्यूठान जिल्लायाम्ह खः । नेपाःगालं पिने च्वनाः, नेवाः समाज तापाक च्वना नं प्यूठानय् नेवाः भाय् व संस्कृति म्वाका तयेफूपिंकथं नं नाला क्रायेमाः । डि. मोतीलाल श्रेष्ठयागु 'ज्ञान भजन' नांया भजन सफू बनारसं नेपाल संवत् १०३४ दँय् पिदंगु दु । गुकिइ हिन्दी भाषा, नेपाली भाषा व नेपालभाषायागु रचना मुनाच्वंगु दु । हिन्दी भाषा, नेपाली भाषा व नेपालभाषां च्वयेगु परम्परा स्वामी अभयानन्दपाखे जूसां व परम्परायात हःपाः सरदार हरिभक्त माथेमापाखे जूवंगु दु । सफूया रुपं दकले न्हापां सुब्बा वीरबहादुर मल्लया पिदंगु खः । वयां लिपा डि. मोतीलाल श्रेष्ठयागु 'ज्ञान भजन' हे खः । थ्वया न्ह्यः पिदंगु कृति आःतक लूगु मदुनी । नेपाली भाषाया लागि जक बनारस केन्द्रविन्दु उबले जुयाच्वंगु मखु । गुगु नं भाषां सफू पिकायेत बनारस हे छगू पायक परे जूगु थाय् जुयाच्वंगु खँ नेपालभाषाया म्ये नापं दुथ्यागु सफू बिभाषी प्रकाशकपाखे जूगुलिं नं यचुका ब्यू ।

दारोगा बखतबहादुर जोगिचा श्रेष्ठ (९५१-१०७०) — मेम्ह वहुभाषिक दारोगा बखतबहादुर जोगिचा श्रेष्ठ कविकथं पिलूगु दु । नेपाल संवत् १०४८ भारतया आगरां 'बखत विनय भजनावली' नांया सफू पिदन । थुकी हिन्दी भाषा, नेपाली भाषा व नेपालभाषा यानाः स्वंगू भाषाया रचना मुनाःगु दु ।

मानलाल मायकें (९९७-१०३७) – मेम्ह भक्तकवि खः । मानलाल मायकेंया सफू पिदंगु खनेमदु । भी कविकेशरी चित्तधर 'हृदय' जुं छुं भचा परिचय बिइधुंकूगु दु ।

नेपाली भाषा व नेपालभाषा निगू भाषाय् जक च्वइपिंलय् महाकवि सिद्धिदास अमात्य (९८७-१०५०), योगवीरसिंह कंसाकार (१००६-१०६२), अनङ्गमानसिंह (९८१-१०६९) आदि आदि कविपिं लूगु दु । नेपालभाषाया माध्यमिक ईया मेपिं कविया रुपय् मानबहादुर जोशी (९६७-१०३७), पृथ्वीमानन्द बज्राचार्य (९९२-१०६५), रामजी प्रधानाङ्ग (९९४-१०६६), पं. नीलवज्र बज्राचार्य (१०००-१०६७), अमोघवज्र बज्राचार्य, जीवरत्न बज्राचार्य, तीर्थराज उपाध्याय, सिद्धिरत्न कसाः (१०२०-१०९५), तीर्थराज सुवाल, नातीकाजी, धर्मआदित्य धर्माचार्य (१०२२-१०८३), हर्षराज बाँडा (९९७-१०६७) गोरखबहादुर तण्डुकार आदि आदि पिनिगु परिचय व रचना मालाः पितहये हथाय् जुइधुकूगु दु । थ्व कविपिनिगु व मेमेपिनिगु परिचय व रचना मालेगु ज्या सुथां लाके फूसा भीगु साहित्यया माध्यमिक कालया इतिहास च्वयेगु ज्याय् तःधंगु उपलब्धी जुइगु खः ।

सन्ध्या टाइम्स, पोहेला गाः ६, १११६

नेपालभाषायात नेवारभाषा गुबले निसें धाल ?

नेपाल खँग्वःया प्राचीनता माला वनेबलय् थ्यंमथ्यं ई.पू ६०० दँ न्ह्यःया *"अथर्वपरिशिष्ट"* सफुलिइ छ्यलातःगु लूगु दु । थ्वया लिपा *कौटिल्य अर्थशास्त्र, बौद्ध ग्रन्थ"मूलसर्वास्तिवाद विनय"* व जैन धर्म ग्रन्थ *"तीन वाचना"* सफुलिइ नं "नेपाल" खँग्वः थ्व देया लागि प्रयुक्त जुयाच्वंगु दु । नेपालय् *"नेपाल"* खँग्वः छ्यलातःगु प्राचीन ज्वलंकथं जुजु मानदेवं (ई.४६४ – ५०५) किइका थकूगु अभिलेख हे आःतक लूगु प्राचीन ज्वलं खः । नेपाः दुने प्राकृत भाषा, पैशाची भाषा व मागधी भाषा, भाषीपिं दुहां वसेंलि इमिगु भाषाया प्रभावया किचः लाइगु स्वाभाविक खः । छाय्धाःसां थुपिं संगठित रुपं वःपिं अर्थात पुचः कथं दुहांवःपिं खः । अले थनया सत्ता हे थःगु ल्हातिइ कयाः थन छगू राज परम्पराया हे नीस्वनेज्या याःपिं खः । थुमिगु प्रभावं र व *ल* आखलय् छुं विभेद मन्त । र या थासय् *ल* व *ल* या थासय् र अःपुक हिला

वन। लिपा थनया जातियात *नेपार* धायेगु *याना* हल। उगु ईया *नेपार* जातिया भाषाया दसु मलूसां लिच्छवि जुजुपिन्सं तयाः थकूगु संस्कृत भाषाया असंस्कृत खँग्वः गुगु छ्यलातःगु दु व *नेपार जातिया* भाषाया खँग्वः खः धकाः दकले न्हापां इतिहास शिरोमणि बाबुराम आचार्य नेपाल संवत् १०७२ दँय् नेपाल-सांस्कृतिक-परिषदयागु पत्रिकाय् *"नेपाल, नेवार व नेवारी भाषा"*. नांया लेखय् उललेख याःगु दु। अनं लिपा *"पूर्णिमा"* पत्रिकाय् धनवज्र बज्राचार्य असंस्कृत खँग्वः आपालं न्ह्यब्बयाबिल। तर धनबज्र वज्राचार्यजुं असंस्कृत खँग्वः धकाः जक नालावंगु मदु। थ्व खँग्वः मंगोल जाति नाप सतीगु नं न्ह्यथनावंगु दु। धनबज्र वज्राचार्यजुं न्ह्यब्वयाब्यूगु खँग्वः भाषिक नालिबेली मालेगु ज्या अन्वेषक डा. कमलप्रकाश मल्लं यात। डा. मल्लयागु पलाःख्वाँय् लिनाः काशीनाथ तमोटं छुं यात। आःतक इतिहास संशोधन मण्डल, धनवज्र बज्राचार्य व मेमेपिं स्वदेशी व विदेशी अन्वेषकपिनिगु कुतलं लिच्छविकालीन १९० पाः अभिलेख प्रकाश जूगु दु। व हे अभिलेखय् २४८ खँग्वः असंस्कृत भाषाया तर तत्कालीन जनभाषाया खँग्वः छ्यलातःगु दु। थ्व फुक्क खँग्वः मेगु भाषायागु मजुसें नेपार जनजातिं न्ववाइगु नेपारभाषाया खँग्वः खः। गुगु खँग्वलं उगु ईया नेपारभाषाया भाषिक अध्ययनया लागा चकंका ब्यूगु दु।

"नेपार" खँग्वःया *"पा"* लिपा वयाः बाय् हिला वन। थथे हिला वनीगु दसु *"नेपालभाषा : म्हिग व थौं"* नांया लेखय् उल्लेख यायेधुंगु दु। गुगु लेख नेपालभाषा व नेपाली भाषा निगुलिं भाषां नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठानं पिदनीगु *"सयपत्री"*इ व नेपालभाषाया राष्ट्रिय न्हिपौ *"विश्वभूमि"* नेपालभाषां पिदने धुकूगु दु। *"नेपाल"* या *"नेपार"* जूथें *"गोपाल"* या *"गोवार"* छ्यलातःगु नं अभिलेख लूगु दु। थुकियाना *"र"* अःपुक *"ल"* जूगु खनेदु। नेपाल संवत् ५०० निसें ५९९ दँ तक दुने दुहाँ वःपिन्सं नेपालभाषायात नालाः, नेवाः संस्कृतिया अंगिकार याना वंगु खनेदु। लिपा थन न्हापा थें छगू निगू जः जक मखु पुचः पुचः हे दुहां वयेगु जुल। गुकि याना दुहां

व:पिनिगु ल्या: उप्व: जूगुलिं इमिसं थनयागु भाय् व संस्कृतियात न्हापायापिं थें नाला: मका: बरु थ:गु परम्परागत संस्कार व संस्कृति ल्यंका खस भाषा छ्यला वल। इमिगु भाषा नाप नेपालभाषायागु संसर्ग जुल। इमिसं थनया आदिवासीयात भचा क्वह्यंका: वाय् हेपे याना *"नेवार"* धायेगु यात। नेवार जातिया भाषायात अ:पुक *"नेपारभाषा"* धायेगु यात।

झीगु वाङ्मय माला वनेबलय् ब्बने दुगु सफू, थ्यासफू, वंशावली, अभिलेख आदि व दकले ल्यूनेया ज्वलय् शिलापत्रया मूल पाठ प्रसङ्गय् *"अथ नेपालभाषा"* अथेतुं *"अथ नेपालभासं"*, *"नेपालभाखा'*, *"नेवारभाषा"*, *"निवारभाषा वाय् भाखा"* आदि उत्कीर्ण जुयाच्वंगु दु।

नेपाल संवत् ७३९ दँय् कस्त दाते च्वगु *नरपतिजयचर्या स्वरोदय* नांया ग्रन्थय्

थ्वया भेद मूलस नि, विचार याङाव सोय। मलुक्क टिकास विचार याय। टिकासं धाक्व चक्रो ...रस विचार याय। थ्व सोतासं कठिन जुक्व नेवार भाषान पिकाया जुरो

च्वयात:गु दु। थुकिं सिइदु उबले खस जातियागु प्रभाव लाये धुकूगु खनेदु। जुजु लक्ष्मीनरसिंह मल्लं (ने.सं.७२५-७६१) खस भाषां नाप अभिलेख तया: थ:गु भाषिक उदारनीति क्यने धुकूगु दु। थ्वया लिपा *नेवारभाषा* खँग्व: जुजु जयजित्तामित्र मल्ल (ने.सं.७९३-८१६) या इलय् ने.सं.८१० दँय् च्व:गु *नानाग्रन्थ समुच्चय* झीगु भाषायात *नेवार भाषण* धका: छ्यलात:गु दु। आ:तक लूगु श्रोत व साधनया आधारय् झीगु भाषाया नां नेवार भाषा छ्यला यंकूगु ने.सं ७३७ निसें माने याये्मा:। थ्वया न्ह्य: झीगु भाषायात *नेपालभाषा* व *नेपारभाषा* जक धाइगु ख:।

ने.सं. ७३७ निसें झीगु भाय् जातिवाचककथं प्रयुक्त जूगु धायेमछिं। छाय्धाःसा थ्वया न्ह्यः *नेपार भाषा* गुगु छ्यला वयाच्वंगु खः । व नं जातिवाचक खँग्वः खः । अथेंतुं *नेपालभाषा* यात नं जातिवाचक कथं कायृछिं छाय्धाःसां *नेपाल* खँग्वः जातिवाचक व देशवाचक निताय् नं प्रयुक्त जुयाच्वंगु दु । अयूनं नेवार खँग्वः धाःसा ने.सं. ७०० नं निसे प्रयुक्त जूगु माने यायेमा । थ्वया न्ह्यः प्रयुक्त जूगु आःतक गुगुं नं प्रामाणिक दसु लूगु मदुनि ।

सन्ध्या टाइम्स, दिल्ला थ्व ११, ११११६

आखिर सु खः ले सा थ्व कवि गजव

"सङ्गीत चद्रोदय" ने.सं. १०३३ न्ह्यः हे पिदने धुकूगु खनेदु । माध्यमिक ईया कवितय्‌गु कृति मालेज्याया ज्वलय् *"सङ्गीत चद्रोदय"* ब्वनेगु ज्या जुल । प्रकाश ए. राजया ह्:पाः व ग्वाहालिं प्राप्त जुल । गोपीनाथ लोहनी व दुर्गादेव पाण्डे जानाः ने.सं. १०३३ दँय् पिकाःगु *"सङ्गीत चद्रोदय"* या छगू प्रति वय्‌कःपाखे प्राप्त जुल । गुकिया चर्चा *"सङ्गीत चद्रोदय"य् नेपालभाषा"* नांया लेखय् नं जुयाच्वंगु दु । नापं *"माध्यमिक ईया छगः रत्न : रत्नलाल 'रत्न'* " नांयागु लेख नं सन्ध्या टाइम्स पत्रिकाया दँ १, ल्याः १६, १११६ दँय् पिदंने धुकूगु दु । आः व हे *"सङ्गीत चद्रोदय"* सफुलिइ दुथ्यानाच्वंम्ह मेम्ह कवि एवं गजलकार 'गजब'यात न्ह्यब्बयेत कुतः यानाच्वना ।

खःला *"सङ्गीत चद्रोदय"* गुबले पिदन खः व आःतक क्वःछिइ मफुनि । अयनं नेपाल संवत् १०३३ दँ न्ह्यः पिदने धुकूंगु क्वातुगु दसु लूगु दु । *"सङ्गीत चद्रोदय"* तृतीय कला धकाः स्वब्वगु सफूया निगूगु संस्करण नेपाल संवत १०३३ (विक्रम संवत् १९६९)स पिदंगु लूगु दु । थ्व सफूया संग्रह अर्थात मुनेगु ज्या पं. लक्ष्मीदत्त, पं. नरदेव, मोतीकृष्णपिनि मंकाः कुतलं जूगु खनेदु । गुकिइ *"नेपाली रसिक जनहरूको गाउना लायेक अनेक टप्पा ठुमरी इत्यादि रसीला गीदले भरियेको छ जश्लाई पं. नरदेव मोतीकृष्ण शर्म्माका आज्ञानुसार 'पाशुपत छापाखाना'मा छापि प्रकाश गरायो "* धकाः च्वयातःगु दु । अले द्वितीय वार ५०० मूल्य पांच आना विक्रम संवत् १९६९ (ने.सं. १०३३) न्ह्यः हे *"सङ्गीत चद्रोदय"* पिदने धुकूंगु यचुस्ये च्वंक खनेदु । थ्व संस्करणय् ५६ पु रचना संग्रहित जुयाच्वंगु दु । कवि गजव, रत्नलाल 'रत्न', अभयानन्द व अज्ञात कविपिनि रचना लानाच्वंगु दु । कवि गजवया छपु जक थुकिइ दुथ्यानाच्वंगु दुसा कवि रत्नलाल 'रत्न' व स्वामी अभयानन्दयागु निपु निपु लानाच्वंगु दु । अथेतुं मेगु ल्यं निपु कविता अज्ञात कविपिनिगु खः । *"सङ्गीत चद्रोदय"* लय् दुथ्याना च्वंपिं रत्नलाल 'रत्न' थें तुं कवि 'गजव' नं अज्ञात हे कवि जुयाच्वंगु दु । थुमिगु वास्तविक परिचय रहस्यया गर्भ दुने हे तिनि ।

कवि गजवया वास्तविक नां छु खः, गनयाम्ह खः वं मेगु गुलि रचना सृजना यानावंगु दु । उकिया आःतक अध्ययन व अन्वेषण यानाः थौंतक थ्व गथि सुनानं फ्यनेफूगु खने मदुनी । उकिं कमल दीक्षितं गजवयात मुस्मा धयागु शंका यानातःगु दु । नापं नेवाः भाषां छपु निपु म्ये च्वगुलिं नेवाः हे खः ला धकाः नं शंका याःगु दु । नापं आशुकवि शम्भुप्रसादया 'रत्नावली' नाटिकाया छुं हे खः ला धयागु तर्क नं न्ह्यथनातःगु दु । (कमलमणि दीक्षितं 'बुइगल') । कमलमणि दीक्षितं स्वंगू न्ह्यसः कवि गजवया सम्वन्धय् थने हःगु दु व खः —

१. कवि गजव मुस्मां खः ला ?

२. नेवाः जातयाम्ह कवि खः ला ?

३. आशुकवि शम्भुप्रसादयागु नां खः ला ?

कवि गजवयागु गजल ब्वनाः यंकेबलय् प्रौढता व परिष्कृतता उप्वः खनेदु । उकिं गजव छम्ह नवोदित गजलकारया नां धाये मछिं । नापं गजव अरवी भाषाया खँग्वः जूगुलिं जक मुस्मां जुइ ला धयागु दीक्षितजुया अनुकल्पना जक खः । खला यँया आपालं मुस्मांतय्गु उगु इलय् निगूगु भाय् (second Language) नेवाः भाय् जुयाच्वंगु खः । थ्व भाय् मसःसा व्यापार याये मफया च्वनीगुलिं नं उगु ईया मुस्मांतय्सं, मारवाडीतय्सं जक मखु मेगु जातिया मनूतय्सं नं नेवाः भाय् मसयेकुसें मगाः । गुकियाना स्वनिगःया मेगु जातिया मनूतय्गु निगूगु भाषाकथं नेवाः भाय् विकास जुयाच्वंगु खः । थुकिंयाना दीक्षितजुया न्हापांया अनुकल्पना मुस्मां हे जुइफु धयागु तर्क साप हे दुमग्यंगु तर्क प्रमाणित जुइ । निगूगु अनुकल्पनायात दुवाला यंकेबलय् छुं भचा सा सत्यतापाखे धेचुया च्वंगु खनेदु । छाय्धाःसा उगु इलय् आपालं नेवाःतय्सं थःगु च्वसा न्ह्याके धुकूगु खनेदु । दसुकथं रत्नलाल 'रत्न', हरिभक्त माथेमा, व मेमेपिं खनेदु । गुकियाना गजव छम्ह नेवाःया हे उपनां मजुइगु सम्भावना हे मदु । हानं नेवाः भासं कविता वा भजन च्वइबलय् उगु ईया परम्पराकथं थःगु नां वाय् उपनां तयेगु नेवाः कवितय्सं याना वंगु खनेदु । आपालं कविता व भजनय् कवि थःगु नां मतसें थःगु भाव, अनुभूति जक ब्वयातःगु नं मदुगु मखु । थ्व नं विचारणीय जू उगु इलय् कवितय्सं थःगु नां मतसें ल्हाकम्ह जक तयाः च्वया नं थकूगु दु । थ्व उगु ईया कविपिनिगु महानता धाये वा कमजोरी धाये व मेगु हे खँ खः । आःतक छम्ह हे कविं थःगु उपनां अरबी भाषाया छ्यलातःगु खने मदु । थुकथं वाला यंकेबलय् गजव नेवाः कविया हे नां जुइ धकाः तप्यंक अनुकल्पना ब्वये धाःसा मछिं । अनुकल्पनाया लिधंसाय् जक थःगु मत प्वंकेगु हिसि दुगु खँ मखु । उकिं गजव सु नेवाः कविया हे नां खः धकाः थःगु धारणा न्ह्यब्वये मज्यू ।

आ: वइ आशुकवि शम्भुप्रसादया नां ख:ला धयागु न्ह्यस: । शम्भुप्रसाद नेपाली भाषाया छम्ह सिद्धहस्त व प्रखर कवि जक मखु हिन्दी भाषाय् नं उलि हे दखल दुम्ह कवि ख: । उर्दू, फारसी व अरबी भाषाया नं अध्ययन दुम्ह छम्ह कवि नं ख: । शम्भुप्रसाद स्वयम् थ: नेवा: भाय् स:म्ह व्यक्ति ख: । उगु ईया कवितय्‌गु निंतिं नेपालभाषा थ:गु हे लाछिया भाय् नं ख: । उकिं उगु ईया नेपाली भाषाया कविपिंसं थ्व भाय् मस्यू तक धाये मछिं । गुकियाना उगु ईया नेपाली भाय्‌या कविपिं मोतीराम भट्ट, गोपीनाथ लोहनी, कृष्णप्रसाद रेग्मी, दुर्गाप्रसाद शर्मा घिमिरे आदिपिंसं नं छञ्व: निञ्व: तक कविता नेपालभाषां च्वया थ:गु कविताय् दुथ्याकात:गु दु । उगु ईया कवितय्‌सं थ:गु भाषिक ज्ञानया दसु थुकथं ब्वया: थ:गु विव्दता प्रदर्शन याना: वंगु खनेदु । नापं झीगु भाय् जक मखु मेमेगु भाय्‌या खँग्व: नं कविताय् वाय् गजलय् प्रयोग याना थकूगु दु । थुकिइ सिइ दु उगु ईया कविपिं भाषाय् थौंया मनूत थें एक भाषा नीति अवलम्बन जुयाच्वंगु मदु । थ्व हे उगु ईया छगू विशेषता ख: ।

शम्भुप्रसाद आपालं दँ धयाथें तेबहा:, नछें गल्लीइ व पाक्व त्वालय् च्वंगु दु । अनया नेवा:तय्‌गु नाप आपालं हेमचेम जक मखु अनया भजन खल: नाप नं वया स्वापू क्वातूगु खनेदु । उगु इलय् तेबहा: नछें गल्ली वयेथाय् निगू सत: दु । गनेद्य: व तुंया न्ह्य:ने च्वंगु सतलय् अन त्वा:यापिं ज्याथपिं मुना: भजन यायेगु परम्परा दु । ने.सं.१०५४ या त:धंगु भ्वखाय् नं याना: व सत: फुक्क दुंगुलिं व परम्परा उलि न्ह्याये मफुत । लिपा भजन यायेगु परम्परा त्व:फित । न्हापां भजन जुइगु इलय् शम्भुप्रसाद नं अन वया भजनय् ब्वति कायेगु या: । उबले शम्भुप्रसाद तेबहा:, नछें गल्ली च्वंव:गु, अन भजन याइगु सतलय् वया: भजन या: वइगु, व्रज भाषाया भजनयात नेवा: भाय् व नेपाली भासय् हिला: ब्यूगु जानकारी नं प्राप्त जूगु ख: । शम्भुप्रसादं गुगु भजनया भाय् हिला थकल व धा:सा सिइमदु । छाय्‌धा:सां भाय् हिला: व:म्हेसिगु नां बियात:गु मदु । हानं शम्भुप्रसादं जक भाय् हिला: वंगु दु । मेपिसं याना: वंगु मदु

नं धायेमछि । नत्र वज्र भाषाय् दुगु भजन नेपालभाषाय् व हे भावय् अज्याःगु हे खँग्वलय् हिलातःगु फुक्क भाय् हिलातःगु धका क्वछिइ अपु । तर भाय् हिउपिनिगु नां बिया मतगुलिं छगू कथं समस्या दु ।

गजव नेवाः कविया हे नां जुइ धकाः तप्यंक धाये थाकू । आशुकवि शम्भुप्रसादयागु तःता उपनां दु । गुगु उपनां मध्ये गजव नं छगू जुइ फू । तर निश्चित रुपं धाःसा क्वछिइ थाकू । *"सङ्गीत-चन्द्रोदय"*लय् गुगु मुनातःगु नेवाः भाय्‌या गजवया छपु गजल नं दु । व गजलय् दकले न्हापांया अर्थात नी खँग्वः *'नानी'* पाखे यानातःगु दु । सामान्य नेवाः कवितय्‌सं *'नानी'* खँग्वः सिके *'मय्‌जु'* छ्यलेगु यानावःगु खनेदु । *'नानी'* खँग्वः उच्च भारदार व कुलीन परिवारं जक उबले उप्वः छ्यलीगु खँग्वः खः । थ्व गजल श्रृङ्गार रस पाखे ध्यचुयाच्वंगु खनेदु । उगु ईया मेगु श्रृङ्गारपाखे धेचूगु रचना सिकं थ्व भचा बिस्कं पहःया खनेदु । नापं थुकिइ नेवाःपहः व संस्कृतिपाखे उलि भ्यलेपुंगु खनेमदु । गुकिं यानाः थ्व अनेवाः नं च्यूंगु रचना खःला धया शंका लुया वइ ।

नाप नाप जिन योना मनु लिउ लिउ जिन वये
□ □ □

ब्वाये ग्याये मत्ये नानि आसे आसे आसे धया
□ □ □

ज्ञान भति दया तया करि जित बिय माल

नेवाः कविं थ्व गजल च्वगु जूसां *नाप ब्वना यकुसा ल्यू ल्यू वये* धाइगु आशय नं च्वइगु जुइ । नापं *ग्यानाः ब्वाये वनेमते* धाइगु जुइ । हान *ज्ञान तया दया ब्यू* धाइगु जुइ । गुगु न्हापा जुइमाःगु लिपा, लिपाया न्हापा जुयाच्वंगु दु । थत्थे श्रृंखलाबद्धकथं न्ह्याकाः मतःगुलिं नं गजव नेवाः कविया मखु ला धयागु शंका यायेगु थाय् दु । थज्याःगु

प्रबृत्ति गजवया समकालीन रत्नलाल'रत्न'याके मदु । "सङ्गित–चन्द्रोदय"लय् दुथ्यानाच्वंगु शम्भुप्रसादया गजलयात दुवाला यंकेबलय् वयाके नं थज्याःगु प्रवृत्ति धाःसा खने मदु । उकिं नं गजव शम्भुप्रसादया नां मखु थें च्वं । थ्वं म्ये च्यूम्ह नेवाः हे जुसां व सामान्य नेवाः मजुसें उच्च कुलीन व्यक्ति वाय् उच्च श्रेणीयाम्ह भारदार जुइमाः । गजलय् छ्यलातःगु भाय् पाखे थ्व हे संकेत याः । नापं पृथ्वीवीरविक्रम शाह देवं नं गजव नांम्ह गजल रचना याना वंगु चर्चा दु । तर थौंतक नेवाः भासं चिना वंगु रचना ब्वने मखंगुलि तुलनात्मक अध्ययन यानाः क्वछीइ मफयाच्वंगु दु । गजवया मेगु गजल नं, मलूगुलिं थ्व समस्या दयाच्वंगु खः ।

सन्ध्या टाइम्स, थिंलागा २, १११६

नेपालभाषाया मेम्ह भक्तकवि सुब्बा वीरबहादुर मल्ल

नेपाःया भक्त कवितय्गु कृति अनुशीलन याना यंकेबलय् उगु ईया भक्तकविपिं भाषा नीति आपाः हे उदार खनेदु । आपालं नेवाः भक्त कवितय्सं नेपाली, हिन्दी व नेपाल भासं आपालं आपाः भजन चिना थकूगु दु । थुकथं हे अनेवाः भक्तकविपिंसं ने नेवाः भाषां भजन चिना थकूगु दु । झीगु माध्यमिक कालया भक्तकविपिं मध्ये हरिभक्त माथेमा (९३९–१०१६), मोतीलाल श्रेष्ठ (९७१–१०४०), बखतबहादुर जोगीचा (९९४–१०७०) आदि जक मखु वीरबहादुर नं छम्ह खः । खःला वीरबहादुरया चर्चा उलि जूगु खनेमदु ।

वीरबहादुरया "*निर्गुण सागर*" नांया भजन संग्रह सफू छगू ने.सं. १०१९ दँय् पिदंगु दु । खःला ने.सं. १०१७ दँय् "*निर्गुण सागर*" नं नेपाली भाषाया पिदंगु खः । ने.सं १०२९ दँय् पिदंगुलिं हिन्दी भाषाया

उप्वः भजन मुंकातःगु । नापं नेपाली भाषाया स्वपु रचना नं थुकिइ दुथ्यानाच्वंगु दु । गुकिइ छपु म्ये स्वामी अभयानन्दया नं दुथ्याकातःगु दु । हिन्दी भाषाया भजन थुकथं उप्वः जूगु मूल कारण उगु इलय् भजन हिन्दी च्वयेगु छगूकथंया प्रचलन हे धाःसा छुं दूं जुइमखु । नापं बनारस प्रवास इलय् जूगुलिं नं हिन्दी च्वयेगु छुं अजूचाइपुगु खँ मखु ।

वीरबहादुर मल्लया जन्म ख्वपय् ने.सं. ९६८ दँय् जूगु खः । गुदँ दुबलय् वीरबहादुर मल्लं तःधंगु विपत्तिया मलखं कयेके माल । थःत जन्म ब्यूम्ह मां मदयेका च्वने माल । छु दँ लिपा वीरबहादुर मल्लया अबुजु ब्याहा मयासें च्वन । लिपा अबुजु माधवसिंह मल्लं थकुनी कलाः हसेलिं वीरबहादुरं चिरिमांपाखे आपालं दुःख सिइमाल । नीदँया बैसय् थः मस्त व कलाः ज्वनाः थःगु पैतृक सम्पत्ति फुक्कयात हाकुतिनाः यँया ओमबहाल त्वाःया पुलां दफ्तरय् च्वंवयेमाल । वीरबहादुरया अबु माधवसिंह बागदरवारय् श्री ५ दातिम्ह साहेबज्यूया कारिन्दा जुयाः ज्या यानाच्वंगु खः । वीरबहादुर मल्लं दातिम्ह साहेबज्यूया काय् धीरेन्द्र विक्रमया थाय् चाकरी यानाः अनं तुं जागीर नल । धीरेन्द्र विक्रमया इहिपाः जङ्गबहादुर राणाया चीधिकम्ह म्ह्याय् दीपकुमारीदेवी नाप जूगु खः । दीपकुमारीपाखे छम्ह काय् व छम्ह म्ह्याय् दयेकाः धीरेन्द्र विक्रम नं मन्त । उबलेनिसे वीरबहादुर मल्लं घरकाज ज्या फुक्क सम्भाले याना वल ।

जङ्गबहादुर राणाया काय्पिन्त राजसत्तां हाकुतिनाः नेपाःया प्राइमिनिष्टर वीर शमशेर जुल । अले कमाण्डर इन चिफ खड्ग शमशेर जुल । थ्व इलय् जङ्गबहादुर राणाया सन्तानयात साढे सात दशा कल । अले थः हे खलः पाखे शनिश्चरं लिइ थें लितु लिइगु ज्या जूवन । तर थ्व इलय् जङ्गबहादुर राणाया चीधिकम्ह म्ह्याय् जूसा थः दाजु किजापिन्त थे दीपकुमारीयात छुकथं दुःख धाःसा मजू । छाय्धाःसा वयागु ल्हातं खड्गशमशेरं किजापूजा याकाच्वंगुलिं मेपिन्त थें वयात दुःखया मुगलं कये मलात । ने.सं. १००६ दँय् वीरशमशेरयात स्यायेत्यंगु दूपनय् खड्गशमशेरयात पाल्पाय् पितना छ्वत । उबलय्‌निसे

दीपकुमारीयात नं वीरशमशेरया बेक्वः मिखाया शिकार जुइ माल । गुकिया फलस्वरूप गुबले रामेछाप, गुबले धुलिखेलय् बन्दी जीवन यापन यायेमाल । थज्याःगु इलय् धीरेन्द्रविक्रम व दीपकुमारीया मचातय्गु स्याहार सम्हार यायेगु ज्या कुमचासें, वीरशमशेरया भय मकासें वीरबहादुरं यानाच्वन । बीरशमशेरया बामलाःगु मिखापाखे मस्त तक नं बचे मजुल । झिछदँ जक क्यंम्ह मचापाखे छुं याइगु आशंकां वीर शमशेरं वयात सल्यानय् छ्वया बिल । नापं म्ह्यायम्हेसित उबलय्याम्ह लाठ फत्येशमशेरया थाय् लहीगु त्वहः तयाः कुना तल । थज्याःगु वीरशमशेरया आशंका व प्रवृत्तिं यानाः मैजा दीपकुमारीयागु ज्यान नापं वने फूगु वाःचायेका वीरबहादुरं मैजायात काशीवासया लागि इनाप याकल । काशी वने ला दत तर वीरबहादुर मल्लयात मैयांनाप वनेगु इजाजत मन्त । विद्रोही नाप वनेगु जूसा नेपाः गुबले द्वाहां वये दइमखु धयागु उजं न्यकल । वीरबहादुर मल्लं थुकियात छु मतलव मतसें मैयांनाप काशी वन । काशीइ वीरबहादुर मल्ल ला थ्यन तर आपत बिपतया सुपाँच भुना हल । थ्व हे इलय् नेपालय् निम्ह काय् व छम्ह म्ह्याय्यात वानाः वीरबहादुर मल्लया कलाः थ्व संसार त्वःताः वन । कलाः सीगु नेपालय् थः मस्त बिचल्ली जूगु इलय् नेपाः वये मज्यूगुलिं बीरबहादुर मल्लयात बामलाःगु लिच्वः लाइगु स्वाभाविक खः । नापं दाजुं किजा मधाःगु, किजां दाजु मधाःगु, कायं नं बौ मधाःगु बौ नं काय् मधाःगु रीति खनाः, थः नं अज्याःगु हे पहया व्यवहारं काका च्वने माःगुलिं वैराग भावना लुइगु स्वाभाविक जू । गुकियाना निर्गुण भक्तिपाखे धेचू वन । हिन्दी भाषा, नेपाली भाषा व नेपाल भाषां निर्गुण भजन च्वयेगु यात । भजन सफू स्वंगू पिदंगु खनेदु नापं छगू *"मद्भागवत एकादश स्कन्ध"* नं च्वगु दु ।

वीरबहादुर मल्लं च्वगु भजन म्ये झीगु म्ये त्वाः त्वालय् भजन छँय् थ्वयाच्वंगु दु । "गोर्खा निर्गुण सागर" न्हापांगु ब्व व लिपायागु ब्व यानाः निगूगु ब्व जक पिदंगु दु । तर न्हापां पिदंगु ब्व आःतक प्राप्त जुइ फूगु मदु । केवल लिपायागु अर्थात निगूगु ब्व जक प्राप्त जूगु दु । न्हापांया ब्व आःतक मलूगु उकिं नेपालभाषाया म्ये

मुकात:गु दु मदु छु सिइमदु। तर निगूगु ब्वय् धा:सा स्वपु नेपालभाषाया म्ये लानाच्वंगुलिं याना न्हापांगु ब्वय् नं नेपालभाषाया म्ये दुथ्यानाच्वंगु दयेमा धयागु छगू परिकल्पना धा:सा यायेफू। निगूगु ब्वय् लानाच्वंगु निपु म्ये धा:सा वीरबहादुर मल्ल स्वयम् चिना: थकूगु ख:सा दकले लिपाया नेपालभाषाया म्ये धा:सा वीरबहादुर मल्लं चिना थकूगु मजुसें स्वामी अभयानन्द चिना थकूगु म्ये दुथ्याकात:गु ख: । बनारसय् छापे जूगु जूगुलिं नेपालभाषायागु आपालं प्रुफ स्यनाच्वंगु दु । ख:ला मेमेपिनिगु सफुलिइ नं थज्या:गु दूंगु मदुगु मखु।

वीरबहादुर मल्लं चिनात:गु नेपालभाषाया दकले न्हापांया म्ये सांसारिक जीवन खना: वैराग्य व इलय् चेस्ना दयेका: ईश्वर भजन यायेमा:गु भाव प्वंकात:गु दु।

हरिया नाम लोमना वो(वो) ब्यरथन फुत थो जोभन
गर्भवास चोनागु बेले अति दु:ख सिये
जीन गर्भवास पैदा जुया माया जाले भुले जुल।
बलाख बेलस हान जि मदया माम बुयाया भुले जुल
लख चौरासी बबेया गुबले अति कष्ट तिय धुन जि ना
आवत चेते याना भजन मायासा हान चेरासि न्हिलेहिले मालि

निगूगु भजनय् आपालं प्रुफ स्यना च्वंगुलिं ब्वने भचा थाकु। गुगु थुकथं च्वयात:गु दु

म्ह नाथ थियागु शरीर गुब्ले काय दइ सायु
कृष्णा नाम बारंबार काव धरम
महाघोर ज्ञानपथो भवलव सायु
थुगुलीं वन चित गथेन रस।

थुकिइ थज्या:गु खँग्व: थियागु जुयाच्वंगु खनेदु । *ज्ञानपथो* खँग्व: *ज्ञानय्* थ्व जुइमा:गु ख: । स्वपुगु म्ये स्वामी अभयानन्दया ख: । निपुगु म्ये दकलय् लिपा नां च्वयात:गु मदु । स्वपुगु म्ये जक दकले लिपा *अभयानन्द निरगुन हाल परंपार जुया ओनि* र धका: च्वयात:गु दु । उकिं थ्व म्ये स्वामी अभयानन्दया हे जुइमा: ।

वीरबहादुर मल्ल छम्ह भक्तकवि ख: । थ्व सफू पिकायेगु ह:पा: शाहज्यादी दीपकुमारीपाखे जूगु ख: । सफुलिइ थुकथं च्वयात:गु दु *स्वस्ति श्री गिरिराज चक्रचुडामणि नरनारायणेत्यादिविविधविरुदावली विराजमानोन्नत श्री ५ कान्छी मैञा साह दीपकुमारी देवी स्वयं हुकुमानुसार सुब्बा वीरबहादुर कृत विविध निर्गुण सागर ।* वीरबहादुर मल्लं मेमेगु रचना नेपालभाषाय् गुलि याना थकल व मालेगु ज्या ल्यना हे च्वनतिनी । थुखेपाखे सुथां गुबले लाइ धाये मफु ।

मूत्र ल्वचं क:गु न्यादँ खुदँ लिपा बनारसं नेपालय् ल्याहां वया: थ:गु ख्वपय् छैं हे वीरबहादुर मल्ल च्वंवन । ल्वचं आपालं चापे यासेलिं अन्तिम इच्छाकथं पशुपति आर्यघाटय् यंकल । अन हे प्राण विसर्जन नं जुल । थुकथं झीगु भाषाया छम्ह भक्तकवि वीरबहादुर मल्लया ने.सं. १०३४ दँय् मन्त ।

सन्ध्या टाइम्स, पोहेला गा, ११११६

माध्यमिक ईया छगः रत्न :

रत्नलाल 'रत्न'

रत्नलाल 'रत्न' माध्यमिक कालया छम्ह नांजाःम्ह कवि, गजलकार व म्येचिनामि खः। रत्नलाल 'रत्न'या च्वसां नेपाली भाषाय् गुलि क्वस्वयाच्वंगु दु, उलि नेपालभाषाय् खनेमदुगु कारण नेपालभाषाय् चिनातःगु गजल, कविता व म्ये मलुया नं खः। थज्याःगु पह भक्तकवि मोतीलाल श्रेष्ठयाके नं खनेदु। थ्व निम्ह कवियाके पानाच्वंगु छता खँ दु, व खः रत्नलाल 'रत्न' नेवाः समाजय् दुने च्वना छगू कथं नेवाः परम्परा, संस्कृतिदुने दुबिना व नेवाः परिवेशं संस्कारित जुयाः नं खँय् समाज व कविनाप स्वापू तयाच्वम्ह कवि खः। मोतीलाल श्रेष्ठ नेवाः समाज, नेवाः वातावरणं बिस्कं च्वना जक मखु तस्सकं तापाक च्वना नं खँय् व मेमेगु विजाति समाजया दथुइ च्वनाः अन हे नेवाः समाज संगठन यानाः भजन यायेगु परम्परायात ब्वलंकाः नेवाः म्ये चिना थकूम्ह भक्तकवि खः। थुकथं स्वयेबलय् मोतीलाल श्रेष्ठयात झीसं उप्वः लुमंके माः। तर दुःखया खँ थौंतक झीसं मोतीलालया कृति माले बालांक मफुनी।

"सङ्गीत चन्द्रोदय" पिदंसेलि ङ्गीसं रत्नलाल 'रत्न'यात म्हसीके फत । थ्वया लिपा कमल दीक्षितं सम्पादन याःगु नेपाली भाषाया माध्यमिक कालया कविता संग्रह *"बुइगल"*य् नं रत्नलाल 'रत्न'या कविता मुनातःगु दु । गुगु कविता न्हापा *"सङ्गीत चन्द्रोदय"* लय् पिदने धुंकूगु खः । तर रत्नलाल 'रत्न'या परिचय आःतक सुना नं बिइ फूगु खनेमदु । कमल दीक्षितं रत्नलाल 'रत्न'यात, कयाः च्वयादीगु दु 'थ्वय्कःया थर नं मस्यू । तर *"सङ्गीत चन्द्रोदय"*लय् थ्वयकया छपु निपु नेपालभाषाया म्ये पिदंगुलिं नेवाः जातयाम्ह खःला धयाथें च्वं धकाः च्वयातःगु दु । शायद नेवाः भाय्या म्ये चिनाः रत्नलाल 'रत्न' मवंगु जूसा वाय् *"सङ्गीत चन्द्रोदय"*लय् नेवाः भाय्या म्ये दुथ्याका मतगु जूसा दीक्षित थें ज्यापिंसं अःपुक रत्नलाल 'रत्न'यात नं जनाइ नं चीकाः छ्वइगु जुइ नत्रसा 'खःला धयाथें' धकाः खँग्वः छ्यलीगु खइ मखु । प्रकाश ए. राजं रत्नलाल 'रत्न'यात नेवाः कवि खः, गुम्हेस्यां नेपाली भाषां उप्वः च्वयावंगु दु धकाः स्पष्ट कीटानी साथ धाःगु दु । तर शिव रेग्मी धाःसा बांलाक मालेज्या मयासें नां जक पाय्छि जुइवं ठाकुरलाल मानन्धरया अबु रत्नलाल हे रत्नलाल 'रत्न' खः धकाः काचाकाचा किपानापं तया हथाय् चासे प्रमाणित यायेत कुतः यात । मानौं न्हूगु छगू आविष्कार यानाःथें यात । छगू भ्रम सृजना यानाः मालेज्याय् पंगः तना बिल ।

रत्नलाल 'रत्न' आःतक अज्ञात कवि हे जुयाच्वन । थ्वया नेपाली भाषाया रचना नं परिचय लुइकेत छु ग्वाहालि जू मवः । *"सङ्गीत चन्द्रोदय"*लय् मोतीराम भट्ट, लक्ष्मीदत्त पन्त, गोपीनाथ लोहनी स्वम्हेसित जक कविवर धयातःगु दु । गुकियाना उगु ईया थ्व स्वम्ह नांजाःपिं कविकथं कयातःगु खनेदु । शम्भुप्रसादयात कविकथं जक नालातःगु दु । मियां आजद हुसेन 'अञ्जान' व रत्नलाल 'रत्न' उगु इलय् उलि नां जाःगु खनेमदु । तर मुनातःगु रचना ब्वनायंकेबलय् छम्ह स्यलाम्ह कविकथं नाला कायेफु । मोती मण्डलीया दुनेयाम्ह कवि रत्नलाल 'रत्न' मखु । रत्नलाल 'रत्न' मोती मण्डलीइ पिने च्वना नं

उलि हे स्यलाक साधना यानाच्वंम्ह जूगुलिं सायद थ्वयागु रचना समावेश यायेत बाध्य जूगु नं फू।

रत्नलाल 'रत्न'या रचना ब्वना यंकेबलय् मेमेगु रचना नं च्वयावंगु सिइदु। शायद उगु ईया वस्ताजतय्गु छेँय् थुमिगु रचना लानाच्वंगु दयेमाः। छाय्धाःसा उगु इलय् गुलि रचना च्वत व थौं थें आत्मसन्तुष्टिया लागि मजुसें म्ये हालेत खः।

नेपालभाषाय् उगु इलय् आपालं यानाः भजन, तुतः च्वयेगु परम्परा जुयाच्वंगु खः। नापनापं श्रृंगार प्रधान म्ये च्वयेगु पाखे नं अग्रसर जुयाच्वंगु खः। झीगु त्वाः त्वालय् उगु इलय् झी बाज्या, बराजुपिं मुनाः भजन यायेगु परम्परा ल्यनाच्वंगु हे दु। थ्वहे परम्परायात ल्वयेक भजन व मतिनाया म्ये चिनातःगु खनेदु। रत्नलाल 'रत्न' नं नेपालभाषां थज्याःगु हे भजन खलःयात हालेत छिंक जक रचना च्वःगु खनेदु। मुक्कं साहित्यिक कथं नेपाली भाषाय् थें साधना यानावंगु आःतक लूगु मदुनी।

रत्नलाल 'रत्न' चिनावंगु छपु म्ये सिन्धरा रागय् लानाच्वंगु दु। गुकिइ उगु ईया मेमेगु म्येया भावनाप पाय्छिं जुयाच्वंगु खने दु —

थिर जुई मखु थुगू जोभन सदा
छाय् अभिमान छिके गरज गुमान॥
रुप गुण बैसया धनि छि सदान
थुम दुखियात छिन बि बर सदान॥

थज्याःगु हे भाव त्वाः त्वालय् हालीगु म्येनाप उप्वः पाय्छि जुयाच्वंगु खनेदु। खःला उगु ईया गजलय् नं भाव, अभिव्यक्तिया पहः छम्ह नाप मेम्हेसिगु पाय्छि जुयाच्वंगु खनेदु। गजलया भाषा व शैली स्वया थ्वं च्वगु धकाः क्वछिना धाये थाकु। उकिं उगु इलय् थज्याःगु प्रवृत्ति ब्वलनाच्वंगु हे धायेमाली।

मेगु छपु म्ये टप्प रागय् चिनात:गु ख: । थ्व कृष्णयात कया: च्वयात:गु ख: । नेपालभाषाय् कृष्णसम्वन्धी म्ये थ्व बिस्कं पह:या ख: । थुकिइ मानवीय स्वभावयात उलात:गु दु —

स्वव स्वव कृष्णजुया चाला
सरमन स्वये जि मछाला
लोक ककतकन खन छु धाइ व
मन मन छि लाहा जिगु साला
यायेमते कलबल तोलताव बिप छल
सहयाये मफु जिन आला गुलि
रस यानाननं मचाला ।

रत्नलाल 'रत्न'यात थ्व निपु म्येया आधारय् झीगु माध्यमिक कालया रत्नकथं थिनाच्वंगु दु धायेफु । झीगु माध्यमिक कालया म्ये भजन खल: व वस्ताजतय्गु छँय् छँय् सुरक्षित जुयाच्वंगु दयेमा: । थज्या:गु म्ये माला: पिब्वये फ:सा झीगु माध्यमिक कालया इतिहास अज चकनीगु ख: । नापं रत्नलाल 'रत्न'या सम्बन्धय् स:स्यूपिन्सं प्रकाश यानाब्यूसा अज उप्व: म्हसीकेत ब: दइगु ख: ।

सन्ध्या टाइम्स, कछलागा १०, १११६

झीगु माध्यमिक कालया ह्लंज्वलं

नेपालभाषा व थ्वया साहित्य राणा युगया अभ्युदय नाप नापं संक्रमण याना यंकल धयागु तर्कयात आः लूगु सामग्री यानाः धाये मछिंगु खनेदु । राणा इलय् नेपालभाषायात न्हंका छ्वयेत कुतः मजूगु मखु । राणा ईयात निगू कालय् विभाजन यानाः स्वयेमाली व खः पूर्वाद्ध व उत्तरार्द्ध । जङ्गबहादुर राणाया ईनिसे चन्द्रशमशेरया ई तकयात झीसं पूर्वाद्ध माने याये माली । अनं लिपा मोहन शमशेरया ई तकयात उत्तरार्द्ध रूपं कायेफू । खःला राणा ई न्ह्यः हे झीगु साहित्य ख्यलय् माध्यमिक युग प्रारम्भ जुइ धुंकूगु खः ।

लक्ष्मीसुनन्दनदास, पं. अमृतानन्द, चण्डिकादासपिंपाखे झीगु साहित्य ख्यलय् माध्यमिक कालयागु नी जुइ धुंकूगु खनेदु । नापं हर्षराज बाँडा ( ), सुन्दरानन्द बाँडा (९१३-९५३), स्वामी अभयानन्द (९१० -९८३) विजयानन्द (८९८-९६७रिखे), विश्वहर्ष ( ), मक्षध्वज (९३७-९६७रिखे) सरदार हरिभक्त माथेमा (९३९- १०१५) सुब्वा वीरबहादुर मल्ल (९६८- १०२४) खः । अथेतुं मोतीलाल श्रेष्ठ (९७१ -१०४०),

अनङ्गमान सिंह (९८१–१०६९), पृथ्वीमानन्द बज्राचार्य (९९२–१०६५), रामजी प्रधानाङ्ग (९९४–१०६६) रत्नलाल 'रत्न' ( )। गजव, मानबहादुर जोशी ९६७–१०३७) बखतबहादुर जोगिचा (९९४–१०७०) मानलाल मायूकें (९९७–१०३७) नीलवज्र वज्राचार्य (१०००– १०६७), अमोघवज्र वज्राचार्य (१०३०–१०९९), जीवरत्न वज्राचार्य ( ), तीर्थराज उपाध्याय ( ),तीर्थराज सुवाल ( ), नातिकाजी वज्राचार्य ( ), गणेशलाल ( ) व धर्मआदित्य धर्माचार्य (१०२२– १०८३) आःतक लूपिं भक्तकवि व कविपिं कथं खनेदु। थ्व धलः थ्रुलि जक मखु थ्वया सिकें उप्वः जरुर दु गुगु जायेकीगु ज्या झी फुक्कसिगु मंकाः दायित्व खः। थुखेपाखे झीसं याकन पलाः छिइ हथाय् जुइ धुंकल।

कवि गणेशलाल, पृथ्वीमानन्द वज्राचार्य, अनङ्गमानसिंह, मानलाल, हरिभक्त, बखतबहादुर जोगिचा, गोरखबहादुर आदिपिनिगु छुं परिचय महाकवि चित्तधर 'हृदय' जुं च्वये धुंकूगु दु। तर दुःखया खँ थ्व कि थुमिगु बारे मेगु छुं भचा तकं अध्ययन न्ह्याके फूगु खनेमदु। गुरूवर डा. जनकलाल वैद्यजु केशव उदास (७२०–७३२ रिखे) या चर्चा यानाः अध्ययनयात छुं भचा तःबाला यानाब्यूगु दु। केशव उदास मल्लकालया जनता पाखे दनावःम्ह न्हापांम्ह ज्ञात भक्तकवि खः। थथेंतुं जगतकेशरी (७९८रिखे), वृषमानन्द (८१२रिखे), बिलदाता सिंह (८२५ रिखे), नागानसाध्वज (८३६रिखे), लक्ष्मीसुनन्दन (९१९रिखे), विजयानन्द (९२८रिखे), अमृतानन्द (९२० –९५१), सुन्दरानन्द ९१३–९५३), मक्षध्वज (९३७–९६७) आदि पिनिगु भक्ति कवितायात दुवालाः अध्ययनया लागा तब्या यानादी धुंकल। तर उगु ईया भक्तकविपिनिगु व्यक्तिगत परिचय व मालेगु ज्या धाःसा आःतकं सुथां लाके फूगु खनेमदु।

झीगु त्वाः त्वालय् च्वंगु दाफा सफू, भजन मण्डली व मेमेगु श्रोतकथं लुया वःगु भक्तिरसया रचनाय् आपालं आपाः भक्तकविपिनिगु नां लुया वःगु दु। गुपिनिगु व्यक्तिगत परिचय व मेमेगु रचना लुइका छथाय् तयाः अध्ययन यायेत थाकुयाच्वंगु दु। थज्याःपिं भक्तकविपिं खः

गोपालदास, गंगाधर, जोगेन्द्रराज, तिर्थकज्योति, देवकृष्ण, भवानीदास, मीनध्वज, योगेन्द्रानन्द राजोपाध्याय, वीरध्वज, सुरदास, सूर्यदास, हरध्वज, कृपाराम ओझा, जगत शमशेर, जगतसिंह, तीर्थपुरी, तुल्सीदास, लक्ष्मण, वेदानन्द, शुक्लहर्ष आदिया नां खने दु ।

भक्तकविपिनि रचना दुवालाः समष्टिकथं मूल्याङ्कन यानाः उगु ईया भक्तकविपिनिगु काव्य प्रवृत्ति व विशेषता, इमिगु सामाजिक पक्ष व भक्ति श्रृंगारिक पक्षयात प्रक्षेपण यायेमाःगु खः । थुकिया निंतिं फच्छिफत्तले थुमिगु कालक्रम, जीवनी व गुलिफत उलि रचना मुनाः अध्ययन व विश्लेषणया ज्या सुथां लाकेमाःगु दु । थ्व ज्या याकःचां याना जुइगु मखु, मां भायूप्रति मतिना दुपिं झी फुक्क जाःसा थज्याःगु ज्या तालं हंका यंके फइगु खः । भक्तकविपिनिगु मूल्याङ्कन लिपा जक झीगु माध्यमिक कालया मेपिं कविपिनिगु अध्ययन व मूल्याङ्कन याये अःपुइ । उकिं भक्तकविपिं मालेगु ज्याय् फुकस्यां हस्सेलय् हाइँसे यायेमाल ।

थौं गन गनं विस्थापित जुयाः, स्थानान्तर जुयाः स्वनिगलय् च्वंवःपिं थीथी जात जातितय्सं थःगु वंशावली निर्माण यायेफु धाःसा झीगु स्वनिगःया चाय् बूपिं, थनया फसय् ब्वलंपिं व थनया लखं हुर्के जूपिं भक्तकविपिनिगु नालिबेली लुइकेत थाकुइ थें मताः झीके उदारता जक माःगु दु । थःके दुगु सामग्री व श्रोतया फोटोकपि जक उपलब्ध जूसां थ्व ज्या सुथां लाकेत तःधंगु योगदान जुइगु खः ।

सन्ध्या टाइम्स, अनलागा ७, १११६

कुतः पिकाकया पिथना